

Жените и мъжете в семейството - функции и роли

Традиционната култура е изключително ендогамна поради традициите на земеделските общности жената да живее в къщата на съпруга си. Тъй като инициативата за женитбата е у мъжа, естествено е той да не напуска селищната общност. Отделният човек е тясно обвързан с общностната среда. За синовете понякога се допуска да се женят в съседни села, но след женитбата си е задължително да останат в селото и поддържат силни родови връзки.

“По тази причина събитията в “личния” живот на човека имат своята обосновка единствено в общностните ценности. Тази обосновка изгражда регулиращите форми на така наречената “култура на срама” и “култура на вината”. / Еленков, 1994/. Тази затвореност и социална еднородност /няма класи/ на общността свързва всички хора в мрежи на роднинство и съседство. Всеки се познава с всеки, разменят си информация и стоки, правят си услуги и си помагат. Самият икономически начин на живот налага нуждата от роднинска помощ и съседски контакти.

Не може да се игнорира и факта, че двата типа поведение в общността, определяни като мъжко и женско, в голяма степен са исторически и културно обусловени от съществуващите патриархални норми, установени и предавани по традиция. Прието е жените и мъжете да изпълняват различни социални роли вътре в семейството, свързани с различни права и задължения. Междуполовите и семейни отношения

са силно под влияние и на изповядваната религия - ислям. Патриархалната организация

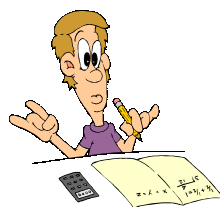

Семейство, Якоруда, 1972 г.

на всекидневието оказва силно влияние върху преживяванията и спомените на хората от това поколение. Те живеят в една културна среда, която е подчертано обърната към мъжа и неговите потребности, а жената е подчинена на мъжката власт в лицето на баща, братя и съпруг и се намира под тяхната правна и фактическа опека.

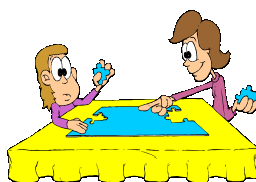
От гледна точка на общността, бракът е нормативно задължителен, защото предполага осигуряване на деца и храна. Затова съпругата е необходимост, а бракът е ценност. Даже повторният и следващ брак също се поощрява, тъй като е свързан с физическо оцеляване на децата и грижа за имота. На безбрачието се гледа с лошо око и затова основна грижа на родителите е да задомят децата си, което обяснява и сравнително ранните женитби. В повечето случаи браковете се уговарят от трети лица – родители, роднини, съседи, защото те са “договор между различни социални функции – здраве, богатство, трудолюбие” /Кабакчиева, 1992/, а от друга страна младежите /вече не деца/ още са били под пряката власт на родителите и не са имали право на собствен избор. Отвличането на мома е по-скоро изключение, но това не значи, че не е практикувано. Разводите са много рядко явление и се допускат предимно по желание на мъжа. Обикновено причина за тях е невъзможността на жената да има дете.

В общността не е прието да се говори за интимните отношения в брака, дори се смята за неприлично и скандално. Ако се говори – то е условно, по нормативно одобрени общи правила. От друга страна страхът от посрамване, подигравки и клоуки, ако нарушиш приетите норми води до сливане на интимните и социалните отношения в семейството. Затова в патриархалното семейство не може да се говори за интимизиране на семейните отношения.

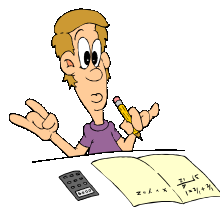
Направите справка в Речника на чуждите думи, Тълковният речник, учебниците по психология и социология и запишете как в тях са изяснени следните понятия:

“семейство”, функции на семейството”, “секс”, ”пол”, “социален пол”, “полови роли”, “полова идентичност”, “социални роли вътре в семейството”, “маскуленност” и “феминност”.

Опитайте се групово да дискутирате и се обедините около отговори на следните въпроси:

- Универсални ли са тези функции и съотнасят ли се към съвременното семейство?
- В каква степен определянето на семейството чрез неговите функции ни помага да разберем смисъла на семейния живот?
- Може ли тези функции да са налице и когато семейството е непълно, т. е. с един родител?
- Защо не всички членове на патриархалното семейство са с еднаква степен на “значимост”, според техния пол и възраст?
- Как са се променили отношенията в семейството сега?
- Кои са причините за това?

Подчертайте верните твърдения и се аргументирайте при обсъждането им в малка група. Излезте с общо становище пред цялата група и го аргументирайте.

Кои от основните функции на семейството /по М. Динкова/ се отнасят до патриархалното семейство:

- физическо възпроизводство на човека;
- семейно развитие на културата;
- обучение и възпитание;
- производство на средства на живот, непосредствено поддържащи съществуването му;
- производство на средства за производство;
- натрупване на имущество за трайно ползване;
- организация на потреблението;
- задоволяване на емоционалните потребности на членовете на семейството;
- взаимна подкрепа и помощ;
- изработване на ценностна система;
- изработване на норми на поведение;
- управление на семейството.

По групи прочетете внимателно следния откъс и проведете дискусия по проблемите, дадени след текста.

“За село Рибново са характерни поголемите семейства, при които женените синове живеят с родителите си дълго време заедно. Тези семейства са достигали до 15 и дори до 20 души. За тях не е имало специални названия. Най-общо всички членове на семейството се наричали “челяд”. Такива големи семейства са съществували масово до 1944 г., а след това са започнали да се делят по-бързо – “ожени ли се – дели се”. Имотите на семейството се обработвали общо от всички, като всеки си имал определени задължения” едни орат нивите, други пасат козите, един ходи в града да купува

обувки, дрехи, шамии”. Всички членове на семейството се хранели общо: “Закачват един бакър на лесида – там варят фасула. Вечерта като дойдат, сядат на две трапези, защото не могат да се съберат на една и почват да разливат. Начело на семейството стои бащата на женените синове, наричан тук “бубайко”. Той командва и разпорежда кой къде да работи – един на ливадите, друг на лозята, трети на нивите да оре. Властта му трае докато е жив. След неговата смърт синовете се разделят. Само в редки случаи, “ако се погодят – ще живеят заедно, иначе се делят. Понякога се случва бащата да е жив, но начело на семейството да стои майката: ако тя е “по-отраканна” или ако бащата е много стар и не може вече да ръководи. Тогава майката най-напред пита бащата “ти какво ще кажеш” и тогава “разпределя” – кой какво да прави. Осведомител си спомня, че в

тяхното семейство командвала баба му. Бабата била “джасур”/отракана, опитна/и тя се занимавала с “търговските работи”. Докато бабата не каже, дядото не вършел нищо. Майката, наричана тук “ана”, командва снахите и ги ръководи в къщната работа – “ти ще сметеш”, “ти ще ринеш”, изпраща ги да носят ядене на мъжете по нивите. Освен това бабата гледа и децата.” /Фонд 86, Етнографски материали, Национална програма “Родопи”/

- Кои са характеристиките на традиционното патриархално семейство – масово и като изключение;
- Какви дейности вършат жените и мъжете според цитирания текст?
- Кой има повече права и защо?
- Как са се променили отношенията в семейството сега?
- Ти как би се чувствал в такова семейство, ако си начело на семейството или ако си млада снаха.

Прочетете откъсите и се опитайте всеки да напише есе на тема “Образът на патриархалния баща”. Прочетете своите есета и дискутирайте по въпроса “Какво ги обединява?”

“Патриархален дух владеел в семейството. След като чуела жената, че мъжът ѝ се прибира отвън, тя тихичко стрелвала децата с едно: ”Баща ви!” и в миг преставали всякакви лудории... за да всеят респект бащите от онова време не приказвали много. Достатъчно било само едно лекичко покашляне и един строг поглед, за да се усмирят всички деца... Приоритетното положение на бащата

се подчертавало и при неговото хранене. Дълбоко е било убеждението, че мъжете трябва да се хранят по-добре. “Да има за мъже!”. Това е било много важно. Якорудските жени в миналото споделяли и се поучавали: “кога седнеш да се храниш с мъжа си, ти не дъвчи зальците си откъм неговата страна – за да не види колко са големи”. Най-хубавото място край огнището също било монопол на мъжете.”

П. Масларова, Старите якорудчани,
София, 1980

“Считало се за непристойно бащата да погали свое дете пред чужд човек. Срамно било това да стори той дори и насаме. И обратно, неприлично било да не показва по виден начин обичта си към братовите деца. Връх на безсрамие обаче се смятало, ако млади мъж и жена седнели един до друг или един срещу друг и особено в пресъствието на свекъра или свекървата. Но и в такива случаи вината се стоварвала пак върху снахата: тя “нямала ни срам, ни сурат”. След като се омъжила младата жена почти нямала възможност да чуе името си, защото било срамно мъжът ѝ да я назовава по име. Докато били живи родителите му, той се обръщал към нея само с “мъри”. По-големите етърви и девери се обръщали към нея с “невясто”.

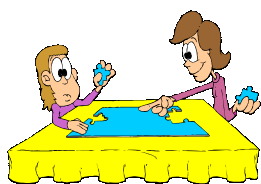
П. Масларова, Старите якорудчани,
София, 1980

“Трудно се жъне, но пък е много весело, слушаши от всяка нива песни се слушат. Надпяват се момите, момчетата се надвикват. Там си се и харесват. Всички харесват работливите моми. А ние, децата, най-много се радваме кога дойде обед. Найка застели големия месал, извади хляба и почва да го режи. Бубайко, като най-голям той разрязва хляба и докато той

Дебрен, 1983 г.

не почне другите не почват да ядат. Едно време много се почитаха старите. Помня найка, където и да идеше бобайко тя вечерта го чака с канчето вода и кърпа в ръката, мие му краката и му целува ръка. И така всеки ден. Те казваха, че това е едно уважение към мъжа.” /Фатма, р. 1935, Искам благородна професия, Бл-град, 2000/

Запознайте се със следните текстове и попълнете таблицата след тях.

“В Средните Родопи чисто къщните работи в домакинства всецяло са възложени на жената – стопанка. Кога, какво да се прави къщи, или в градината, мъжът се не бърка. Той само е длъжен да принася отвън и повече нищо. Всички тежки земеделчески, скотовъдски и други работи са възложени нему. Само жътвата е оставена на женския пол и то повече на момите, отколкото на омъжените жени. Най-главната работа на последните е да редят градините и къщите и да отглеждат децата.” /Васил Дечов, Избрани произведения, София, 1968/

“Най-безправният член в старото якорудско семейство обаче била младата невеста. Вечер лягала последна, а сутрин ставала първа. Голям срам било за нея, ако допуснела някой да я изпревари. При къщуването младата жена нямала никаква свобода. Във всичко трябвало да се съобразява с наредбите на свекърва си. Нейн дълг бил да угажда на всички

членове на семейството. Тя слагала и вдигала траpezата, а на старите проливала преди и след ядене. Независимо, че пренасяла всичко на траpezата, не било обичай да се изчаква младата невеста със започването на храненето. В такова положение на “момиче за всичко” младата снаха оставала дотогава, докато и тя самата не станела майка. Затова тежко и горко на тези, които се оказали бездетни. Била е ценена преди всичко от гледна точка на нейната работливост и послушание. Младата снаха през първите три

години на своя брачен живот е имала право само на храна, но не и на дрехи.”

/П. Масларова, Старите.../

“Как ще се делат като работат заедно, поминък заедно. Ти си у майка си и у баща си, където ти кажат, там ще идеши. Ти ще идеши на паша, ти ще идеши с кравите, ти ще идеши с овците, ще ги доиши... На нивата сте цял колектив, няма бригадир. Зависими сте от главата на семейството - иди налеп вода, ще идеши, иди напали огън, ще напалиши. Командваха по старите. Мъжките командваха, женските изпълняваха. Ако те пратят да купиши и сол, ще видиши свят, ама по-често зимата си стояхме в къщи. Палехме огъня, помагахме и тъчахме. Рядко се отделяхме от старите.”

/Шукрия, р. 1930. Искам.../

“Макар и майка, жената не е могла да налага волята си над мъжете. Дори свекърва вече, тя пак е имала покорно по-

ведение пред своя стопанин, но в ролята си на свекърва и тя вече е имала кому да дава своите разпореждания. На нейно подчинение са били снахите. Тях тя е командвала коя каква домакинска работа да върши, тя е въдворявала ред в женските работи.”

/П. Масларова, Старите.../

“По-рано млада невеста не можеше да излезе. А момите вече пък изобицо не се меркаха. Пък да видиши жена да иде в магазин - немаше такова нещо. Мъжете пазаруваха. Ние не знаехме къде е и магазина. Мъжа дръжеше и парите. От едната къща нищо не знаехме. Като се прибере мъжа, ще го посрецине, ще му измие нозете, ще го тури като маненко дете да легне. Пък сега, ще се хване с него под ръка, ще иде на кино, пие, пуши, та ще му има страх. Та си имаше по-рано уважение на мъжа.”

/Сайфа, 1931, Искам.../

Права и задължения на жените в патриархалното семейство

	Права	Задължения
Свекървата		
Младата снаха		
Дъщерята		

Попълнете вкъщи следната таблица за правата и задълженията на всеки член от твоето семейство

	Права	Задължения
Дядо		
Баба		
Баща		
Майка		
Сестри		
Братя		
Ти самият		

Женски светове, село Буково

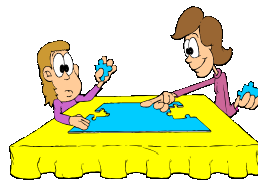

Да се дискутира в малки групи индивидуалната информация като отделно се изведат различията и общите моменти в нея.

Да се проведе обща дискусия по следните въпроси:

· Какво се е променило в съвременното семейство в сравнение с патриархалното по отношение на:

- а) правата и задълженията на различните членове на семейството;
  - б) дейностите, които те извършват;
- Кой са причините за тези промени?
- Кой са нещата, които са се съхранили и защо?

По групи прочетете следните откъси и проведете дискусия по проблемите, дадени след текста.

“Мъжът върви навън сутринта, като се прибере жената трябва всичко да е приготвила... всичко да е готово на нея да е вързано /детето/ и да вървят на нивата. Той се прибира и на него закуската да е готова и детето на гърба ѝ да заминават. Няма “Не ща”, няма “Не мога” като сега. Или пък бебето да е било на 1 или 2 седмици и да я оставят у дома, пък другите да вървят на нивата. Не. Бебето, щом е заминало 1 седмица, мята го на гърба. И на нивата връзват една люл-

Мъжки светове, село Дебрен

ка, на слива или на круша. Вие, младите, сега не искате да раждате деца, че трябва да им се създаде бъдеще, всички гледат на бъдещето. А ние, какво – мечтаеш да си родиш едно дете, додето родиш едно дете и ти спират мечтите. Мечтите са някъде, според мене, от 20 до 30 години най-големите мечти, след 30 години някак ставаши малко по-друг. Не са същите мечти. Като всяка една млада аз си мечтаех да се оженя, да си имам къща и да си родя, най-първо да си имам дете както всичките майки си мечтаят. Обаче всичките мечти не се сбъдват. Рядко са тия, дето ще кажат “Оженихмe се с първата любов”. Не! Аз се ожених на 18 години. Не всички мечти се сбъдват.”

/Жъдрие, р.1938, Искам.../

“Ние бяхме четири деца, нашите родители и дядото, и бабата, голямо семей-

ство сме били, ама сме се погаждали (разбирали), всичко се работеше. Имаше семейства и с по 6 и 7 деца. Ама сега вече стана лошо - по едно дете родят и няма с какво да го хранат. Нали се научиха на лесно и сега им е терсене (неудобно)...”

/Гюлтен, р. 1935...Искам/

“В семейството мъжа си беше навънка на работа, жената вътре си седи. Пък на децата не им много обръцахме внимание. То потърси нещо да му дадеш, ама като няма, какво ще му дадеш. Вкъщи командваше жената, мъжът си беше навънка. За децата тя каквото каже това е. По-рано се раждаха повече деца. Свежърва ми е имала шест деца, моята майка - четири. Да си има овчар, да си има говедар, така беше по-рано.”

/Фатима, р. 1940, Искам.../

“Сега младите не са като старите. Беше голяма немотия. Нищо не е нито от мача, нито от баща, нито от свекърва. Едно теле ми са дали и едно ягне и тава е. Сиромашия голяма. Я съм родила 4, ама имаше по 9, по 10, по 8, по 5-6. Сега не щат, не са прости като нас.”

/Неджибе, р. 1926/

Въпроси за дискусия:

- Доколко най-биологическата функция като раждането и майчинството е вплетена в социалните отношения в семейството и общността?
- Кои са причините за намаляване на раждаемостта?
- Какви социални промени са настъпили в живота на майката и как те са променили отношението ѝ към децата?

· Помолете вашите баби и дядовци да ви разкажат за живота в техните семейства. Направете касетофонен запис, а след това запишете текстовете дословно. Направете сборник с техните разкази;

- Напишете есе на тема: “Моето семейство”;
- Нарисувайте рисунка на тема: “Един ден от живота на моето семейство”;
- Организирайте изложба на рисунките и ги обсъдете – “Какви моменти са нарисувани”, “Кой участва в тях и защо?”
- Запишете изпълнени от по-възрастни хора песни, в които майката “плаче” за рожба.

Семейство от с. Дебрен